

Hommage aan de wijn

Hoi-Shan Mak maakte in het voorjaar van 2007 een reis naar Georgië om de plannen voor haar Wijnproject te realiseren - het schilderen met Georgische wijn als materiaal - en om zich in te zetten voor de Georgische samenleving via de stichting Child and Environment.

Reisverslag Georgië april/mei 2007

door Hoi-Shan Mak

Als mensen vragen hoe ik het gehad heb in Georgië, zeg ik in één woord: goddelijk. Echt? Ja. Het voelde als thuiskomen, als een warm bad. Op uitnodiging van de familie Samkurashvili ben ik samen met twee vrienden in april 2007 afgereisd naar het land dat Georgiërs het paradijs noemen. Naast mijn project met de wijnschilderijen had ik samen met mijn vrienden besloten ons als vrijwilligers in te zetten voor de stichting Child and Environment. We wilden niet de toerist uithangen in een land waar zoveel gedaan moet worden. Het is een stichting die zich inzet voor straatkinderen door middel van o.a. voedsel, educatie en creatieve activiteiten. We hadden zo'n 1500 euro opgehaald tijdens het 30-jarig jubileumfeest van ons restaurant (Chin.Ind. Rest. Wah-Sing, Tilburg. Met het geld zouden we de flat van Yoera en Dato gaan renoveren. Hun vader is zoek en na het overlijden van hun moeder zijn ze wees. Nieuwsgierig als ik was, had ik me al goed ingelezen op wat komen ging, maar wat ik daar allemaal heb meegemaakt, had niemand kunnen voorspellen!

Halverwege de reis in Turkije, stapten we in de bus die ons naar Tbilisi zou brengen. Daar zag ik al dat een bus vol met Georgiërs iets heel anders was dan een vol met Turken. De Turken waren rustig, heel beleefd en op

zichzelf. De Georgiërs daarentegen waren druk, luidruchtig en het duurde niet lang voordat we ons eerste stuk chatsjapoeri kregen! Op naar Georgië dus...

Bij het busstation in Tbilisi werden we opgehaald door Merab Samkurashvili (sommigen kennen hem misschien wel; hij was de jongste zanger van het muziek-ensemble Kereoni. Fijn om een bekend gezicht te zien na twee dagen reizen. Onderweg naar zijn huis keek ik mijn ogen uit. Golfbaanachtige bergen, schitterende kerken, indrukwekkende gebouwen. Deze maand mochten we logeren in het huis van Nora Verheij, die vroeger manager van Kereoni was. Het huis bevindt in het oude gedeelte van Tbilisi en ligt tussen het paleis van Sachino en de Metechi kerk, in een straat genaamd "Ghvinis Aghmarti". In deze straat had trouwens ooit de Georgische kunstenaar Pirosmani gewoond. Door armoede leerde hij zichzelf schilderen en maakte unieke, naïeve schilderijen. In heel Tbilisi kom je zijn afbeeldingen tegen, want de Georgiërs zijn erg trots op deze kunstenaar. Ghvinis Aghmarti betekent trouwens wijnheuvel, hoezo toepasselijk?!

Sakartvelo Gaumardzjos!

De Georgiërs zijn een trots volk. Trots op de wijn, op de vrouwen en natuurlijk op Georgië! Dit merk je snel wanneer de Georgiër praat, danst, zingt of proost. "Sakartvelo Gaumardzjos!" is een van de meest gebruikte toosten. Het betekent letterlijk "Georgië Vrijheid!". Door de vele bezettingen van andere volkeren in vroeger tijden is in Georgië het nationale gevoel erg sterk. Een ander voorbeeld daarvan is het woord "Gamardzjobat" dat ze gebruiken om gedag mee te zeggen. Gamardzjobat betekent letterlijk "overwinning". Onafhankelijkheid speelt bij de Georgiërs een grote rol. Ze willen niet meer gebonden zijn zoals voor de Rozenrevolutie. Daarom rijden bijvoorbeeld de chauffeurs binnen Tbilisi zonder gordel. (Het is overigens geen luxe om er één te dragen, maar vaak mag je het niet van de chauffeur)

Het verschil tussen het nationaal gevoel van de Nederlanders en de Georgiërs

zag je goed tijdens Koninginnedag. We waren uitgenodigd om in het Rustavelli Theater Koninginnedag te vieren met de Nederlandse ambassade en natuurlijk Sandra Roelofs! Tijdens het zingen van het Wilhelmus zong maar de helft van de Nederlanders mee, terwijl de Georgiërs hun volkslied daarna correct en uit volle borst zongen. In veel landen zou het een schande zijn als je je eigen volkslied niet kent...

Tsjai, chatsjapoeri, dag en nacht

Een andere, typische trek van de Georgiër is de gastvrijheid. Het maakte niet uit waar of hoe laat. We kregen altijd tsjai(thee) met iets lekkers als een flink stuk gatsjapoeri of torti (een megataart van 20cm hoog). Chocolade en koekjes werden te voorschijn getoverd, ook al had men haast niets. Ze namen de tijd voor je en gooiden de deur niet dicht omdat ze aan het eten waren.

In Georgië heb je geen vaste tijden om te eten. Je eet gewoon wanneer het uitkomt. Dat hebben we gemerkt als we voor de zoveelste keer weer bij mensen (of zij bij ons) aanschoven. Vooral tijdens feestmaaltijden waren de gerechten indrukwekkend. De schaaltes met gerechten bleven maar komen. Aubergines met walnotendressing, gebakken zoute vis, kipsalade (die naar kip smaakt), gehaktrolletjes, mtsvadi (soort sjaslik), tomaten, komkommers en natuurlijk veel poeri, brood, daarvan is er genoeg.

Een Georgiër eet het liefst de hele dag door brood. Ik vond met name tornispoeri erg smakelijk. Het lijkt een beetje op Turks brood en is het lekkerst als je het vers haalt. Naast deze uitgebreide maaltijden heb ik natuurlijk ook de nationale snacks gegeten. chatsjapoeri en khinkali worden veel gegeten als tussendoortje of als maaltijd. chatsjapoeri is eigenlijk een soort kaaspizza en elke streek heeft zijn eigen versie. Helaas ben ik niet zo'n kaasliefhebber en ben ik het behoorlijk tegen gaan eten. Ze aten het namelijk van 's ochtend vroeg tot 's avonds laat. De khinkali was daarentegen super! Het deed me een beetje denken aan de Chinese dim sum. De gekookte tasjes met rundvlees

smaakten goed maar lagen wel zwaar op de maag. Na vijf heb je er dan ook echt genoeg van, behalve Merab die zijn record verbrak met dertien khinkali's. De gefrituurde khinkali was trouwens ook erg lekker.

Ghvino

Naast het brood speelt natuurlijk de wijn aan tafel een grote rol. Een van de eerste dingen die we leerden was dat we geen wijn mochten kopen. We kregen wel een litertje of tien mee naar huis. De druiven komen van het dorp of van de ranken die in stad aan de huizen groeien. In de oogstperiode worden de auto's volgeladen met honderden kilo's druiven om vervolgens verwerkt te worden in azijn of wijn. In een donkere ruimte wordt deze in grote kannen bewaard en tapt men met een slangetje af in frisdrankflessen. (In deze ruimte bevinden zich ook de zelfgemaakte likeurtjes en wodka's. De Georgische versie tjatja is schijnbaar erg goed tegen brandwonden.

Bij de meeste huishoudens gaat het om witte wijn. Mierzoete, troebele, donker getinte witte wijn waar men volgens de Georgiërs geen kater van krijgt omdat de wijn geheel natuurlijk is. Het is inderdaad makkelijker opstaan na een avondje doorzakken maar om te zeggen katervrij? Bij sommige families worden er ook rosé en rode wijn gemaakt. Persoonlijk vind ik vooral de rode wijn erg lekker maar de witte wijn smaakt na even wennen ook prima! Aan tafel wordt er naast wijn ook bier (Kazbegi), mineraalwater (met een apart zout smaakje) en frisdranken geserveerd, maar wijn heeft duidelijk de voorkeur.

Wijn drinkt men bij de geboorte, wijn drinkt men bij het overlijden en men leeft om de wijn te kunnen drinken. Men vertelde me dit tijdens een van de feestjes. De mannen waren vooral veel aan het woord en op de achtergrond hielden de vrouwen zich bezig met het eten. De mannen spechen vaak lang en uitgebreid over de ontmoeting, de vriendschap, de moeders, de vrouwen, de gasten enz. enz. Na een paar keer tafelen zag ik dat het veelal machogedrag was en dat het lange spechen vooral het drinken uitstelde.

Het vele toosten leek meer op een gewoonte en was erg voorspelbaar. De persoonlijke toosten waren vaak wel erg speciaal.

Soeliko

Het zingen tijdens het tafelen maakte meer indruk op mij. Ik had het geluk om bij families te verblijven waarvan sommige leden gezongen hadden bij de grote koren en dus zeer bijzondere stemmen hadden. Merab zingt sinds kort bij het Ensemble Rustavi. Tijdens ons verblijf in Tbilisi hebben we hem twee keer mogen bewonderen in het Philharmonic. In een Georgische schouwburg gaat het er heel anders aan toe dan hier in Nederland. Kinderen rennen heen en weer, tijdens de voorstelling is er niemand stil en ze applaudiseren in de maat. Een avondje naar de schouwburg is een groot feest voor de hele familie!

Aan tafel werden allerlei liederen gezongen. Van liefdesliederen tot religieuze liederen en natuurlijk moesten wij het verplichte nummer, Soeliko, meezingen. Samen met mijn Nederlandse en Georgische vrienden heb ik het zelfs op de zender Rustavi² gezongen om half acht in de ochtend. Vanuit het huis van Nora wordt eens in de maand een ontbijtprogramma gepresenteerd en het leek hun wel leuk om die Nederlanders te zien zingen. Voor zingen leek men altijd tijd te hebben. Eerst dacht ik dat het alleen bij deze familie was, maar later bleek dat haast iedereen in Georgië zingt. De kinderen hebben fantastische Georgische liederen voor ons gezongen en de wandeling in Bolnisi werd begeleid met zang en poëzie. Het is heel speciaal om een groep mensen schouder aan schouder Sjen khar venakhi te horen zingen in het bos. Een heel mooi religieus lied waar iedereen spontaan inviel. Ik kreeg zin om mee te zingen. Alleen zing ik niet erg zuiver en Georgisch is niet mijn beste taal.

Gudauri en David Garedzja

Het is zo ongelooflijk mooi in Georgië en haast niemand weet het. Op het gebied van toerisme zou er heel veel te bieden zijn als het land stabiel zou zijn. Zoveel mooie kerken, bergen, vogels voorbij zien komen. Behalve bergen zijn er ook stranden.

Samen met Levan Samkurashvili zijn we een dag gaan snowboarden in Gudauri. Een prachtig skigebied in het Kaukacus-gebergte. Halverwege deze reis kwamen we langs het schitterende kerkje van Ananuri. De buitenkant van deze kerk is prachtig gegraveerd met afbeeldingen en het uitzicht vanaf de uitkijktorens

was ongelooflijk. Eenmaal op de piste was het puur genieten. Het viel me op hoe rustig het was. Voor de meeste Georgiërs is skiën erg duur en is het vooral aan de rijken besteed. Op de piste verkocht men allerlei snacks maar natuurlijk ook de nodige alcohol. Er waren dan ook behoorlijk wat beschonken Georgiërs naar beneden aan het skiën. Een ander bijzonder uitje was een dagje weg met Levan Goliadze. Een Nederlands sprekende toeristengids die vroeger ook zong in het Kereoni-ensemble. Samen met hem gingen we naar het kloostercomplex David Gareidzja. Zowel de reis er naartoe als de plek zelf is indrukwekkend. Omdat het nog vroeg in het jaar was, waren alle heuvels nog groen en stikte het van de vogels. Levan is een ervaren vogelaar en zag om de tien meter een vogel. Kijk, hier een kiekendief, daar een bijeneter! de hop! steenarenden, schreeuwarenden, gieren en een buizerdarend. Op deze dag hadden we in totaal meer dan veertig verschillende soorten vogels gespot.

De groene heuvels deden me aan de golfbanen van Wales denken. David Gareja is een uniek kloostercomplex op de richel van een berg. Als je boven op deze berg staat, kijk je uit over Azerbeidzjan. Het is een aparte gewaarwording als je aan de andere kant van de berg geen heuvels meer ziet. Azerbeidzjan is daar een grote platte, groene vlakte en verdwijnt in de mist. Het is net of je bij het einde van de wereld bent. Naast het kloostercomplex zijn de grotwoningen de moeite waar om te bekijken. De fresco's in deze grotten zijn kleurrijk en op sommige plekken in zeer goede staat. Onderweg hebben we nog gepicknickt en heeft Levan nog stekjes verzameld voor zijn vrouw. Net als Levan is ze gek op de natuur en haar binnenplaatsje is dan ook bezaaid met honderden bakjes met stekjes. Als deze gegroeid zijn, worden ze weer teruggezet in de natuur.

Er zijn nog zoveel andere avonturen die ik wil vertellen zoals de wandeling in Bolnisi, de stad Tbilisi met de verschillende markten, achter de schermen van de Philharmonic, op excursie met de kinderen naar Nino Tsminda, Gori, het leven in Rustavi, de workshop bij batikkunstenaars Maia. Maar ja, daar kan ik maar beter niet aan beginnen want dan is dit verslag nooit af.

De mensen

Als mensen mij dan vragen wat er zo speciaal aan Georgië is naast dit alles, dan zijn dat de Georgiërs zelf. In tegenstelling tot waar mijn ouders vandaan komen (Hongkong) zijn de mensen hier heel warm en lichamelijk. Altijd een arm om je heen, even een knuffel en tijd voor een goed gesprek. Je bent welkom en dat laten ze je merken. Als gast word je al op handen gedragen, maar als vrouwelijke gast helemaal. Wat dat betreft zijn de Georgische mannen echte charmeurs. Als nuchter, onafhankelijke Nederlandse had ik er soms moeite met de vele complimenten en voorkeursbehandelingen die ik daar kreeg. Het was goed voor mijn ego en soms erg handig. Zeker als iemand zei dat zijn hart zou breken als hij mijn tas niet mocht dragen. (dat wil ik niet op mijn geweten hebben!) De vrouwen zijn gracieus en staan wat meer op de achtergrond. Ik heb wel het idee dat zij de touwtjes in handen hebben achter de schermen. De Georgische jongeren zijn heel anders dan de Nederlandse jongeren op het gebied van zelfstandigheid. Ze kunnen vaak niet koken en gaan samenwonen boven het huis van hun ouders. Als wij gingen koken, dan kregen we ook briljante vragen zoals: "Hoe maak je dat vlees met bubbeltjes?" Ze nemen weinig initiatief en hebben het gevoel dat het allemaal vanzelf komt.

Gelukkig geldt dat niet voor iedereen! Aangezien tachtig procent van de bevolking werkloos is, zijn er weinig goede voorbeelden. De kans op een baan is voor een jongere wel stukken groter dan voor iemand van 45. Opgevallend is dat het leven voor de mensen erg duur is en als ze dan een baan hebben is het nog moeilijk rondkomen. Een paar normale schoenen kost al vijftig lari en een kilo tomaten drie lari! Een gemiddeld maandsalaris voor een Georgiër is 300 lari (ca. 133 euro).

Het valt op dat er heel veel jongeren regelmatig naar de kerk gaan. Niet alleen maar om te bidden en een kaarsje aan te steken maar ook als ontmoetingsplek. De meeste mensen zijn erg gelovig en slaan als ze een kerk zien drie keer een kruisje. De kerken zijn vol met mensen en de kinderen gaan vaak op schoolreisje naar de kerk.

Het verschil tussen Nederlandse nuchterheid en Georgisch bijgeloof werd duidelijk toen we Merab een cadeautje gaven. In een buitenwijk van Tbilisi, Lilo, hadden we een mooie koeienschedel gevonden. Meenemen naar Nederland kon niet, dus besloten we deze op het tuinkastje van Merab te zetten als cadeau. Toevallig kwam Merab die nacht naar buiten om even wat frisse

lucht te happen. "Een baan, een huis en een vrouw! Het kon niet beter!" dacht hij (net een dag verloofd). Totdat hij de schedel zag... De hele nacht heeft hij niet geslapen, vertelde hij. Misschien was er wel iemand tegen hun relatie of was het toch een grote kat die de schedel naar drie hoog heeft gesjouwd? Toch maar een kaarsje aangestoken. Toen hij de volgende dag hoorde dat wij de schedel er hadden neergezet, was hij opgelucht en gaf het cadeau een ereplekje! (De volgende keer als we weer een cadeautje hebben, moeten we er maar een briefje of bloemetje bijleggen).

Kort samengevat was deze reis meer dan de moeite waard. Waarom zo een uitgebreid verslag? Om je de kans te geven te voelen wat ik heb gevoeld. Deze ervaringen en gevoelens hoop ik in mijn schilderijen te kunnen verwerken. De wijnschilderijen zullen gemaakt worden van de soorten wijn van de families Samkurashvili, Goliadze, Museridze en van de stukadoor Soso die het huis van Yoera en Dato heeft opgeknapt.

Samkurashvili - Muziek, Theater, Dans

Goliadze - Natuur, Zang, Muziek

Museridze - Ratsja (de provincie van de langzame mensen)

Soso - Arbeid, Rustavi

Dit zijn enkele kenmerken van de families die een soort van houvast worden tijdens het proces.

Zes witte en drie soorten rosé wijn heb ik buit gemaakt. Tijdens het verzamelen werd ik soms raar aangekeken. Wijn om mee te schilderen? Maar iedereen vond het een geweldig idee toen ze er over nadachten en kunnen niet wachten op het resultaat.

Ik heb al wat proefjes gemaakt in combinatie met inkt en het ziet er veelbelovend uit! In maart 2008 zal ik in elk geval een solo-expositie hebben bij de galerie van het SBK in Breda en misschien volgen andere plekken. Ik houd jullie op de hoogte!

Hier alvast wat schetsen!

"Gwalili"

Het proosten in de vorm van een bloem
© Hoi-Shan mak 2007